

Nazionalista bat konplexurik gabe

Elkarrizketa Ulises Moulinesi

IÑAKI SOTO

Filosofian lizentziaduna, doktorego tesia idazten ari da nazionalismoaren etikari buruz

Ulises Moulinesek 2001eko udaberrian argitaratu zuen lehenengo aldiz *Manifestu nazionalista*. Bateratsu argitaratzen da Mexikoko eta Espainiako filosofiako bi aldizkari ospetsutan (*Dianoia*-n, ozeanoaz haraindian eta *Isegoría*-n, metropoli penintsularrean). Artikuluak, batetik, sorpresa eta, bestetik, iskanbila eragiten ditu: mundu akademiko hispanoan inork gutxi espero zezakeen nazionalismoaren horrelako defentsa sutua, are gutxiago defentsa hori mundu horretan begi onez ikusia den Ulises Moulines zientziaren filosofoaren eskutik etortzea. Moulinesek «nazionalismoa, nazioen babes eta garapenerako programa», bai maila kontzeptualean, bai maila moralean, «oinarri sendoko doktrina» dela defendatzen du. Zientziaren filosofiako metodologiak eta argudioak baliatuz, nazioen eta etnien izaerari buruz gogoeta egiten du eta, horrekin batera, nazionalismoaren aldeko argumentu moralak aztertzen ditu.

Mexikotik etorritako erantzunek joera kritikoa dute, baina eztabaida akademikoaren maila mantentzen dute. Beren artikuluetan, Ambrosio Velascok eta Luis Villorok *Manifestu na-*

zionalista-n azaldutako kontzeptu gatazkatsuak analizatzen dituzte: etnia eta nazioaren arteko harremanak; etnia, herria, nazioa eta estatua terminoen erabilerak;... Adibidez, Moulines eta Villororen artean «herria» terminoari buruz eztabaida interesgarria sortzen da. Carlos Peredaren artikuluan, ordea, nazionalismoari buruzko topiko guztiak biltzen dira: batetik, aipatzen diren liburuak egokiak dira, baina idazlan horien irakurketa alderdikoa egiten da; bestetik, J. Juaristi edo F. Savater eredutzat hartuta, euskal abertzaletasunaren kasu «argigarrria» aipatzen da, kolonizatutako hispanoaren leialtasunei jarraituz betiere. Moulinesek artikulua horiei emandako erantzuna «¿Quién teme a la nación? Respuestas a Pereda, Velasco y Villoro» da.

Espainiar ohorearen defentsa Aurelio Artetaren esku geratu zen. Irakasle nafarra euskararen garapenaren kontra emandako iritziengatik da ezaguna gure artean. Artikulu batekin nahikoa ez, eta bi idatzi zituen Artetak: «Un nacionalista en apuros (El inconsistente nacionalismo de U. Moulines)» eta «Descaro del nacionalismo académico (o las muchas malicias de U. Moulines)». Kasu honetan, artikuluen maila guztiz ideologikoa eta anti-akademikoa da. Nazionalismoaz baino gehiago terrorismoaz hitz egiten du Artetak eta, izenburuek iradokitzen dutenez, Moulinesen aurka akusazio gogorrak egiten dira bertan. Artetak ez du ulertzen nazionalismoa aztergai filosofikoa den fenomeno gisa, konbatitu behar den fenomeno politiko gisa baizik. Zehatzago, Euskal Herriaren eta Espainiaren arteko gatazkara mugatzen du fenomeno hori.

Moulinesek Artetaren lehenengo izkribuari emandako erantzuna «Crispaciones hispánicas (Reflexiones en torno a la terapia antinacionalista de A. Arteta)» da, eta horren amaieran, Artetaren eskariari erantzunez, espainiar estatuari buruz hainbat gogoeta biltzen dituen «Notas desde la lejanía sobre el País de los Conejos» epilogoia idazten du.

Elkarrizketa hau Parisen egin zen, 2004ko abuztuan, irakasle gonbidatu gisa Ulises Moulinesek Parisko Ecole Normale Supérieure-n pasatu zuen ikasturtea bukatzean. Transkripzioa Josu

Txapartegik egin zuen eta zuzenketak gaztelaniaz Maria Luisa Nolaskok. Ondoren, Moulinesek zuzenketa txikiak sartu zituen —elkarrizketaren edukia moldatu gabe, nolahi ere—. Euskal itzulpena Xalbador Garmendiarena da. Eskerrik asko guztiei laguntzeagatik.

Elkarrizketaren helburua «Manifestu nazionalista (are separatista ere esango nioke, estutuz gero)» artikulua aztertzea zen. Idazlan horrek polemika sortu zuen Estatu espainiarreko mundu akademikoan. Elkarrizketan eta Josu Txapartegiren artikuluan polemika horren ardatzak azaltzen dira.

Bestalde, aipagarria da Txalaparta argitaletxeak «Manifestu nazionalista» eta «Untxien erresuma» idazlanen euskarazko itzulpena biltzen dituen liburua argitaratuko duela. Moulinesi egindako elkarrizketaren sarrera gisa aurkezten diren lerro hauek liburu horretarako idatzitako hitzaurrearen zati dira.

Elkarrizketaz eta Manifestuaz haraindi, polemikaren arrasto osoa jarraitu nahi duenarentzat, ika-mikaren erreferentzia guztiak sartzan ditugu ondoren:

Moulines, C. U. (2002): *Manifiesto nacionalista*, Bartzelona: La Campana.

Moulines, C. U. (2001): «Manifiesto nacionalista (o hasta separatista, si me apuran)», *Isegoría. Revista de Filosofía Moral y Política* 24, 25-49.

Moulines, C. U. (2001): «Manifiesto nacionalista (o hasta separatista, si me apuran)», *Diánoia* XLVI/46.

Arteta, A. (2002): «Un nacionalista en apuros (El inconsciente separatismo de Ulises Moulines)», *Isegoría. Revista de Filosofía Moral y Política* 26, 219-237.

Moulines, C. U. (2003): «Crispaciones hispánicas (Reflexiones en torno a la terapia antinacionalista de Aurelio Arteta)», *Isegoría. Revista de Filosofía Moral y Política* 28, 171-189.

Arteta, A. (2003): «Descaro del nacionalismo académico (O las muchas malicias de Ulises Moulines)», *Isegoría. Revista de Filosofía Moral y Política* 28, 191-219.

Pereda, C. (2002): «Tres desmesuras de los nacionalismos», *Diánoia* XLVII/48.

Velasco, A. (2002): «Nación y nacionalismo», *Diánoia* XLVII/48.

Villoro, L. (2002): «Notas sobre el nacionalismo de Moulines», *Diánoia* XLVII/48.

Moulines, C. U. (2002): «¿Quién teme a la nación? Respuestas a Pereda, Velasco y Villoro», *Diánoia* XLVII/48.

Zientziatik politikarako esportazio intelektuala

Filosofia politikoa ez da zure lanbide ohikoa, nondik datorkizu, beraz, fenomeno nazionalistaz duzun interes filosofikoa?

Egia da, oro har, ikerketa filosofikoan jorratu izan ditudan gaiak filosofia politikoarekin zerikusi gutxi dutela. Nire gogoeta-esparru ohikoena zientziaren filosofia edo ezagutzaren teoria da, edo orobat dena, filosofo gisa (neure burua halakoxetzat daukat), filosofo batek, edozein esparrutan, eskubidea ez ezik obligazioa ere badu normalki lantzen dituen jakintza adarretatik pixka bat harago begiratu eta interes orokorragoa duten gaiak, interes sozial handiagoa dutenak astintzeko. Hori da, mintza nadin garbi, inoiz edo behin gizarte auzietan jardun dudanean izan dudan jarrera.

Nazionalismoaren auziari, gainera, hauxe gehitu dio neure esperientzia urte askotan hainbat erresumatan izandakoak, alegia konturatu naiz, modu zuzen enpirikoan, mentalitate, ohitura, jarrera eta beste gauza askotan diferentzia nabarmenak izaten direla nazio bateko zein besteko pertsonen artean. Eta hori ez dator bat intelektual gehienek diskurtso politikoki zuzenarekin, Europa mendebaldekoenarekin batera, zeinaren arabera ez baitago diferentzia funtsezkorik nazio talde desberdinen artean, eta garrantzia duten bakkarrak diferentzia sozialak eta ekonomikoak baitira... horiez gain ez dago ezer, ez dago deus. Hori, ene irudiko, hainbat erresuma desberdinetan luzaroan biziz batbederak izan duen esperientziaren kontra dago bete-betean. Intelektual akademikoak aitortzeko prest egoten direna baino askoz sakonagoak dira diferentzia nazionalak. Eta hori guztia hala zela ikusi nuenean, neure buruari galdegin nion zein litekeen iritzi desadostasun hain handia egoteko arrazoia errealitate enpirikoaren artean, alde batetik, eta diskurtso politikoki zuzen eta akademikoaren artean, bestetik. Nazionalismoaren arazoa, Espainian bereziki, nola tratatzen den ikusteak sorrarazi zidan halako sentimendu eskandaluzko batek ere, esan beharrean nago, eginarazi zizkidan gogoeta horiek.

Hortik sortu zen motibazioa kontzeptu batzuk argitzen saiatzeko eta gauza horiez eztabaidatzen duten filosofoen eta intelektuaren *mainstream* delakotik pixka bat urrun zegokeen postura bat hartzeko. Beharbada, baita, nire ustez, akademikoen munduan behar bezain sakonki tratatu ez den gaiaz nik egin dezakedan analisisa baino askoz zehatzagoa eta sakonagoa beste batzuk egitera bultzatzeko ere.

Manifestu nazionalistaaldi berean publikatu zen Mexikon eta Espainian. Ozeanoaren bi aldeetan polemika bizi samarra piztu du nahiz eta batean eta bestean polemikak ez duen funts bera izan. Halako erantzunik espero al zenuen?

Benetan, erreakzio handi samarra izan zen bai Mexikon, bai Espainian, eta erreakzioak desberdinak izan dira erresuma batean eta bestean. Bietan izan dira autoreak oro har kritiko positibo agertu direnak, nire ideiak neurri batean jasotuztenak baina, agian, ez erabat, eta beste batzuk askoz polemikoagoak edo kontrakoagoak izan direnak.

Mexikon, gizarteak oro har eta intelektualek bereziki ulertzen dute, begien bistako arrazoiengatik, diferentziazio etniko eta are nazional kontzeptua oso gai garrantzitsua dela Estatu multinazionalan edo multietnikoetan, Mexikon esate baterako, eta Estatu multinazional izateko aukerez gutxi-asko modu patxadatsuan eta orekatuan eztabaidatzeko prest daude; espainiar Estatuan, aldiz, intelektualak, komunitate nazional minoritario batekoak ez badira behintzat, ez daude prest gutxiengo nazionalen eskubideak defenditzearen alde agertzen den jarrera baten alderdi onez eta txarrez eztabaidatzeko, modu orekatuan eta patxadan bada ere. Nire artikuluak sortu dituen erreakzioetan nabarmen agertu da egoera politikoa oso bestelakoa dela batean eta bestean, baina jakina, hori atze-ohal kultural eta politikoa askoz orokorrago baten adibide bat baino ez da.

Baina esan genezake mexikar lagunekin izandako polemikaren tonua, oro har, Iberiar penintsulan eman diren erreakzio batzuen baino pixka bat akademikoagoa, baretsuagoa

izan dela. Horrek, ziur asko, badu zer ikusia Mexikon eta Espainian ematen den egoera politiko diferentearekin.

Manifestuaren kontra egin diren kritika horietatik batzuk, gizadiaren historian hainbeste sufrikario sorrarazi duen fenomeno bat nola defenda zenezakeen esate baterako, zure lan esparrura aldatuz gero, zientziaren filosofiara alegia, ez litzateke hobeto aterako Hiroshimako edo bonba atomikoaren asmaketa edo antzeko beste asko gertaera historikori so egingo bagenie; baina, bere horretan, nola baloratzen edo balioesten duzu Manifestuari erantzun dioten batzuek erakutsi duten jarrera guztiz antifilosofikoa non nazionalismoa den bezalako fenomeno sozialaz jarduteko zu nor zaren galdegiten baitute. Zer deritzazu horri?

Lehen-lehenik, munduaren historia gertatu berriaren sufrikario gehienen erruduna nazionalismoa dela esanez sarri egin ohi den baieztapena, zeharo oinarri enpirikorik gabeko baieztapena da, neure liburuan aldeztan dudana nazionalismoari buruzko kontzeptua onartzen bada batik bat. Gogoan dut bereizketa zehatza eta zorrotza ezartzen dudala nazionalismoaren artean —duintasunaren eta edozein nazioaren garapen ahalbidearen defentsa den ber—, alde batetik, eta hegemonismoaren artean bestetik —nazio batzuek edo nazio oso ahaltsuen ordezkariak erakusten duten jarrera, zeintzuk, arrazoi horregatik edo hargatik, funtsean funtsik gabeko arrazoiak, uste baitute auzo herrietakoak baino aise gehiago direla eta, beste gabe, indarrez azpian hartzeko eskubidea dutela—. Hortaz, nazionalismoaren eta hegemonismoaren artean bereizketa zehatz hori eginez gero, hegemonismoa izan da, ez nazionalismoa, Gizadiari betidanik kalte handia egin diona, batez ere XX. mendean. Poloniar nazionalismoak, adibidez, ez dio inori kalterik egin, aitzitik, oso elementu egokia izan zen XX. mendeko hainbat totalitarismoren kontra borroka egiteko. Ordea, hegemonismo nazional-sozialista —beste batzuk orain isilik gordeko ditut inori min ez egiteagatik—, hori bai hori zorigaitz handien eragile eta egile izan da. Hain zuzen, horrexegatik bereizi behar dira nazio-

nalismoa —nazio izatedun baten existentzia eta garapen posibilidadetaren defentsa den ber ulertuta—, eta hegemonismoa —nazio ahulenek existentzia izateko duten eskubideari nazio ahaltzu batek egiten dion uko gisa ulertuta—.

Hegemonismoari dihoazkionetan zentratu zara. Ordea, beste honetaz ari nintzen, gai batzuei betoa jartzeko dagoen postura antifilosofikoaz alegia, horiez filosofikoki tratatzerik ez bailegoen...

Bai, gaia, oro har, zabalxeago hartuta, oso ondorio txarrekoa dela uste dut, hain zuzen filosofiari edotariko betoak jartzea. Ideien alorrean jakintza adarrik baldin bada gogoak ematen dion guztiaz edonork tratatzeko eskubidea ez ezik obligazioa ere baduena, jakintza adar hori filosofia da. Jakina, serioski tratatu behar ditu, espiritu analitiko eta kritikoa-ekin; baina, diziplinarik baldin bada zeinaren eginkizuna hain zuzen edozer gauzaz hitz egin ahal izatea den, diziplina hori filosofia da. Betidanik, antzinate klasikoaz geroztik, filosofoen ezaugarrietako bat izan da denetariko gaiak tratatzea, izadiaren eraketari buruzkoak bezainbat gai moralei buruzkoak, eta beste edozeri buruzkoak; hortaz, ez dakit zein kriterio metafilosofikorekin argudia daitekeen filosofoak gai honetaz edo hartaz bakarrik ari daitezkeela. Filosofia eskolastikoaren ikusmoldea da hori, eta iruditzen zait guztiz desagokia dela, are filosofia sortu zenetik beretik filosofia-ren espirituaren beraren kontrakoa.

Manifestuaren bertuterik handienetakoa darion argitasuna da, zientziaren filosofiari berezko zaion estilo analitikoaz ehorik egotea. Jakintza adar horren elementuak berebat filosofia politikoari aplikatzen dizkiozu eta, bide batez, filosofia mota horren edota, gutxieneko kontuan, filosofia politikoaren joera batzuen eskastasun teorikoa kritikatzan duzu. Zertan funtsatzen duzu edo nola argudiatzen kritika hain zorrotza?

Benetan, konturatu naiz pertsona batzuek, filosofia politikoari emanak diren lagun filosofo batzuek, nire Manifestua irakurri zutela eta, agian, ez zutela erreakzionatuko hain

kritikoki ez balute irakurri nire orrialdeetan egiten dudan baieztapena zeinetan nik zientzia politikoen metodologia, nazionalismoari dagokionez, metodologia eskasa dela adierazten bainuen. Esapide hori, aitortzeko prest nago, beharbada gogorregia izan zen edota polemikaren beroan egindakoa. Horrek inor mindu bazuen, deitoratzen dut.

Ez nuen inola ere esan nahi izan nazionalismoarekin lotura duten fenomeno politikoen filosofo edo ikastun guztiek egindako lana lan eskasa izan denik, oro har. Metodologia eskasaz ari nintzenean zerbait askoz zehatzagorik esan nahi nuen, eta uste dut hori dela irakurle batzuek ulertu ez zutena. Ez nuen esan nahi filosofia politikoa jakintza adar eskasa dela, ezta nazionalismoari berari aplikatzen bazaio ere. Esan nahi nuena da, gaur egunean, kasu askotan, nik ezagutzen ditudan teoria politikoetan, metodologia eskasa erabiltzen dela esanahi guztiz konkretu honetan, hots, agian kontzeptzio hagitz interesgarriak garatzen direla, adibide enpiriko askorekin hornituta, etab., baina behar dena zehaztasun kontzeptuala dela, hau da, fenomeno politikoak analizatzeko, oro har, eta nazionalismoa analizatzeko, bereziki, erabiltzen diren lanabes kontzeptualak berak zehatzak izatea.

Hots, kontzeptu oinarrizkoak ez daude zehatz definituta, edota ematen diren definizioak hitz hutsalak baino ez dira. Norberak ez daki behin ere zuzen nola aplikatu behar diren, eta horrenbestez argudioek zehaztasun logiko oso gutxi izaten dute. Erabiltzen diren argudioak eta, oro har, aplikatzen diren kategoria metodologiko-kontzeptualak eskasak dira, esan nahi da, alegia analisi zientifiko bat egiterakoan eman behar litzatekeen maila jasorik ez dela ematen beste edozein jakintza adarretan edonor ematen ohituta dagoen bezala, zientzia gogorrek deritzen horietan ez ezik, are zientzia sozial garatuenetan. Beraz, eskastasun metodologiko hori gauza nabaria zela ikusita nik zera eskatzen nuen, politikari dihoazkionetan proposatzen diren teoria askoren interesa edo garrantzia gorabehera, zehaztasun kontzeptual eta argudiatzaile handiagoa erabil dadila, analisia egiteko erabiltzen den oi-

narri metodologiko eskasa konpontzeko zehaztasun kontzeptual handiagoa eta zorroztasun argumentagarri handiagoa saiaturaz, analisia egiteko erabiltzen den oinarri metodologiko eskasari irtenbide bat emateko ahalegina egin zedila.

Zeure esparrutik filosofia politikora ekarri duzun kontzeptueta-ko bat, kontzeptu teorikoei dagokiena da. Horren haritik, «kontzeptu teoriko» bailiren definitzen dituzu nazioak. Azalduko al diguzu zein diren kontzeptu horien ezaugarri oinarritzkoak eta kontzeptu horiek nazioei aplikatzeak dituen abantailak?

Galdera horrek, bistan da, lehengoarekin lotura du. Gai hauez arduratzen eta zientzia politikoko eta filosofia politikoko —baita etnologia alorreko ere— autore entzutetsu askoren literatura irakurtzen hasi nintzenean, harritu nindue-na izan zen —ziur asko, konturatu gabe—, horien tresna kontzeptuala positibismoarenaren, enpirismoarenaren oso antzekoa dela, autore horietako askok beren burua antipositibistatzat badu ere filosofia gaietan oro har. Dena dela, darabilten metodologia positibista edo enpirista da, izan ere nahi dute eta gogotik ahalegintzen dira analisisan erabilitako kontzeptuek korrelatu berehalako bat izan dezaten, zuzenean kontrastagarria, errealitate politikoan.

Hori da, menturaz, gai honi buruzko literatura analizatu dudanean maiz egiaztatu dudan arazo metodologikorik larriena. Gaurko egunean badakigu (sarri errepikatutako gaia da eta erro sendoak dituen zientziaren filosofian eta zientzia aitzinatuenetan), teoria bat, edozein delarik ere, errealitateari dagokion edozein arlotan, garapen enpiriko egokia lortzeko aukera ona izaten soilik hasten dela, hain juxtu, sistema teoriko bat eraikitzen duenean zeina, esan dezagun, kontzeptualki urrun dagoen jorratu nahi den errealitate enpirikotik; izan ere, ez da espero kontzeptu propioek eta teoria horietan erabilitako orotariko printzipioek korrelatu berehalakorik izan dezaten gure eguneroko esperientzian.

Estudiatzen ari ziren errealitateak ustez oso urrun zeuden kontzeptuak eta printzipioak abian jarri eta sartu zituztenean

hasi ziren fisikariak fisikako teoria egokiak zertzen. Hori garbi dago Newtonen kasuan eta haren garaiko gainerako fisikarienean, baina, jakina, horrenbeste eta askoz gehiago egungo teoria fisikoetan; gauza bera gertatzen da biologian, biologoek izaki bizidunen errealitatean zuzenean behagarri izango zirela espero ez ziren kategoriak sartzea erabaki zutenean: konstruktua teoriko soil ziren, delako berezko hautespren-selekzioa edo delako genea adibidez; are abstraktuagoak zirenak ere entseatu zituzten, *zoko ekologiko* gisakoak esate baterako, etab. Baita giza eta gizarte jakintzetan ere, eta joera horrek ondorio onak izan ditu, hizkuntzalaritzan eta bestetan, adibidez.

Dena dela, etnologian edo teoria politikoan uste dut abstrakzio maila handiko egiazko konstruktua teorikoak ezartzeko egin beharreko jauzi hori ez dela oraindik egin; konstruktua teoriko horiek, zer eta estudiatzen den errealitatearen ahalmen esplikagarri eta prediktibo handiagoa ahalbidetuko lukete. Nik eskatzen nuena eta eskastasun metodologikoak sortzen duen arazoari buruz lehentxeago esaten nuena zera zen, gizarte zientzietan, gizarte jakintza batzuetan zehazki, ez dela jauzi hori egin.

Egin didazun galdera konkretuari berriro pixka bat helduz jauzi hori gertatzen da, hain zuzen diskurtso zientifiko batean kontzeptu teoriko deritzen horiek txertatzen direnean, betiere kontzeptu behagarriei dagokienez kontratasunean, zeinak diren teoria konkretu baten espezifikoa, alegia ez dute esanahi argirik edo erabilgarririk eraiki diren teoriaren esparrutik kanpo. Horrela, kontzeptuek eta lege edo printzipio teorikoek osotasun bat osatzen dute, osotasun bat ezin dsegin dena, eta osotasun hori da, batasun holista hori, kontrastatzen dena, zeharbidez, eguneroko esperientzian, erabiltzen diren terminoekin deskribatutako errealitate enpirikoarekin.

Esate baterako, zuzenean hain erraz beha daitezkeen fenomeno-ikerketetan pentsa dezagun, hala nola tximista bat edo orratz magnetiko baten mugimendua iparrorratzean. Zer egin dute fisikariek? Bada eremu elektromagnetikoa den bezalako

abstrakzio handiko kontzeptuak sartu dituzte, teoria guztiz abstraktu batean txertatu dituzte, nola den, esate baterako, Maxwellen teoria elektrodinamikoa; eta, gero, analizatzeko konplexu samarrak diren zehar-prozedura batzuen bidez, hori konbinatu egiten da esparru enpirikoari hurbilago zaizkion kontzeptuekin. Azkenean, horrela, oso ongi esplika daiteke zer gertatzen den tximistarekin eta orratz imanduarekin.

Kontzeptu teorikoak sartzeko prozedura hori, esanahi «gogor» horretantxe, guztiz emankorra izan da zientzia enpirikoetan eta hori da, nik uste, zientzia politiko batzuetan oraindik egokiro inplementatu ez dena.

Hala ere, zientziaren historian, kontzeptu horietatik batzuk baztertu egin dira, oinarri sendorik ez dutela demostratu delako, edo fenomeno jakin batzuk esplikatzen sortu edo eraiki ziren arren, fenomeno horiek benetan esplikatzen ez zituztela uste izan delako. Zer gertatuko litzateke baldin nazioek, eremu elektromagnetikoen gisakoak izan beharrea, flogistoaren antz handiagoa balute edo flogistoaren antzeko zerbait balira, esate baterako?

Baiki, arriskugarria da, edozein teoria enpirikok aurre egin behar dion arriskua; hots, memento jakin batean, abstrakzio maila handiko kontzeptuak eta printzipioak txertatzen dira, modu gutxi-asko zeharbidezkoz, errealtate enpirikoa esplikatzen errelebante direla demostratuko duten esperantzarekin. Baina gerta daiteke, jakina, horiek demostratzea inoperante direla edota kontzeptu espekulatibo soil baino ez direla gertatzea, hitzaren esanahi txarrean. Zientzialari teorikoaren lanbideari datxekion arriskua da hori eta, egia esan, fisikan eta biologian gertatu izan da, non kasu bakan batzuetan kontzeptu teoriko batzuk sartu ziren interesgarri eta emankorrak izango zirelakoan, eta, gero, ikusi zen, ez zirela. Ez, noski, kontzeptua bera berez, bakarrean hartuta, buru bero batzuen asmakizun hutsala izan zelako, kontzeptu hori txertatua zegoen teoria egiatan enpirikoki emankor gertatu ez zelako baizik. Azken batean, beti teoria da proban jartzen dena, eta gerta daiteke teoria hori teoria

egokia ez izatea, edota teoria horren zenbait atal, kontzeptu batzuekin lotura dutenak, inoperante izatea, eta, orduan, beste gabe, baztertu egin behar dira.

Horren arabera eta harira, fenomeno politikoei buruzko teoria batean non nazio edo nazionalismo kontzeptuak betekizun bat lukeen, gerta liteke fenomeno enpiriko, sozial eta kultural mordo bat esplikatze orduan teoria hori inoperante gertatzea. Hori, jakina, oso litekeena da, eta aurre egin behar zaio. Dena dela, oraingoz, hainbat fenomeno politiko eta kultural garrantzitsu argitzeko, ez dut uste teoriak elaboratzea baino aukera hobetik den, zein teoriak, beste gauza batzuen artean, nazio kontzeptua maneiaturiko luketen.

Nazionalismoaren aurka: negazionismoa edo antinazionalismoa?

Artikuluaren diferentzia kontzeptuala ezartzen duzu tesi negazionisten artean —nazioa kontzeptu hutsal bat da, erreferentzia gabea—, eta tesi antinazionalisten artean —nazioak badira baina Gizadiaren garapenerako oso galgarriak dira—. Bi horietatik zein uste duzu dagoela hobeto artikulatua eta, beraz, horietatik zeini egin behar dio gogor nazionalistak?

Galdera horri erantzutea zaila da, izan ere, oro har, uste dut bietatik ezein jarrera dutela zuzen artikulatu haien defendatzaileek, eta nire Manifestua irakurri eta kritikoki erreakzionatu duten autore askok ere horixe egin dutela hauteman dut; bata bestearekin nahasi egiten dira hain zuzen jarrera biak.

Antinazionalista tipikoak duda egiten du, etengabe, jarrera negazionista baten —nazioak errealitatean oinaririk ez duten espekulazioak direla beste gabe esaten duena— eta jarrera kontranazionalista baten artean —nazioen existentzia enpirikoa onartzen duena, baina, zuk zenioen bezala, zerbait galgarri bailitzan—. Arazoa da, batzuetan, zaila dela autore bat benetan jarrera negazionista ala jarrera kontranazionalista defendatzen ari den jakitea; antinazionalista batek alabaina hori jakin behar du aurren-aurrenik. Lehen-lehenik egin be-

har duena da, hain zuzen, garbi esan nazionalismoari egiten dion kritika ea ote den enpiriko, deskriptibo tipoko kritika, alegia esan nahi ote duen ez duela inongo zentzurik errealitate enpirikoan «nazio» deitzeko ezer badagoela esateak eta, beraz, nazionalismoa existitzen ez den zerbait sustatzea dela, mamu baten pareko dena, mamuak badirela sinesten duen batek egiten duen moduan. Postura posible bat da hori, kontzeptualki koherentea; oso bestelakoa da, ordea, honako hau dioenarena «bai, noski, nazioak badira baina txarra da horiek sustatzen, garatzen edo defendatzen ahalegintzea». Postura hori ez da gehiago jada enpirista tipokoa, gehiago da moral tipokoa, axiologikoa, izan ere errealitate enpirikoa onartzen da berori aldatzen ahalegintzeko asmotan, errealitate enpiriko hori galgarria dela uste da-eta. Hortaz, bi postura zeharo desberdinak dira, ikuspegi kontzeptual analitiko batetik begiratuta, baina biak egon ohi dira nahasita autore berean, liburu berean, artikulua berean. Hori ere eztabaida honen luzera osoan egin dudana esperientzia izan da.

Jarrera bi horietatik zein da ondoena artikulatuta dagoena? Bakoitzak nola artikulatzen duen ikusi behar. Biak artikulua daitezke argi eta zehazki, uste badut ere gehienetan ez dela egiazki horrela egin. Bietatik ezkorrena zein ote da nazionalista batentzat? Biak ala biak direla esango nuke nik. Jarrera zuzenean nazionalistarenaren kontrakoena kontranzionalistarena da zeinak, printzipioz, nazio kategoria onartzen duen, baina kategoria horri dagokiona, horri buruzkoa ezereztatzen saiatzen den. Puntu horretan konfrontazio zuzena ematen da nazionalistarenarekin. Eztabaida osoa alferrikako eztabaida hutsal bizantinoa dela atertu gabe beti esan eta esan ari dena da negazionista, horretaz hitz egitea ez duela merezi dioena alegia. Hori, agian, zerbait urrunago dagokeen jarrera dateke baina, jakina, jarrera horrekin ere nazionalista ezin dagoke ados.

Ildo beretik urratuz, nazionalismoari buruzko literaturan bi tesi horien arteko konbinazioa ematen da, ongi nabarmendu duzu-

nez, baina ez dut uste hori nahitaez makurra denik, ziur asko okerra bada ere. Tesi hori bereziki nabari da Gellner-ek, Hobsbawm-ek-eta aldarrikatu duten paradigma modernistan; horien ustez, ideologia nazionalista da nazioak sortzen edo asmatzen dituen eta horixe da, bide batez, gaitz gehienen kausa (bistan denez, gaingiroki esanda). Zer irizten diozu postura horri?

Nago, aipatu dituzun autore horiek eta beste askok, nahasi egiten dutela nazionalismoa nazioarekin, nire saiakeran gutxi-asko zehazki akotatzen saiatu naizen zentzuan, hau da, lañoki esanda, nazioa da gizaki talde bat historia luzean barrera urte eta urteetan lotura mota batzuk dituen beste lotura mota batzuetara erreduzigarri ez direnak, esate baterako, soil-soilik ekonomia edo familia motako loturak edota nahi diren motakoak. Nahasi egiten dituzte, beraz, nazio kontzeptua edota nazioaren errealitatea nazionalismoarekin. Esaten dutenean nazionalismoa asmakizun asmatu berri bat dela, XIX. mendekoa, erromantikoen kontua eta gainerako guztia..., batzuetan, baieztapen hori bera trasladatu egiten dute eta nazioa bera, entitate gisa, asmakizun hutsa dela diote. Horra hor hortik honako nahaste-borraste ikaragarria.

Lehen-lehenik, nazioak eta, bereziki, termino horiekin, esplizituki, programa nazionalista Europan XVIII. mendearen azken aldera baino lehen garatzen ez hasi izanak ez du esan nahi askoz lehenagotik «nazio» entitate kulturala existitzen ez zenik. Era berean, geneei buruz XIX. mendearen azken aldera arte baino lehenagotik hitz egiten ez hasi izanak ez du esan nahi milioika urte lehenago generik ez zegoenik. Hortaz, «nazionalismoa izan zen nazio kontzeptua sortu zuena» esatea..., esan, neurri batean, esan daiteke. Dena dela, nazionalismoa eta sentimendu nazionalistak izan ziren, izatekotan, kontzeptu hori abiarazi zutenak. Baina, zergatik abiarazi zuten? Ba, duda izpirik gabe, azpian bazelako historian eman zen errealitate bat, Frantziar Iraultza eta Herderren idazlanak baino askoz lehenagokoa zena, eta hantxe zetzan eta, agian, inork ez zion izen aproposik ezarri eta

inor ez zen erabat konturatu fenomeno politikoak esplikatzeko hark zuen garrantziaz.

Hain zuzen, XIX. mendean noiz edo noiz, hainbat autorek izen hori eman zioten eta, aldi berean, izen hori eman ez ezik defentsa programa bat ere sustatu zuten entitate horien alde, eta horri esaten zaio nazionalismo. Alde batetik, «nazio» terminoa, nazionalismo esanahi duen neurrian, orain dela pare bat mende erabiltzen hasi izanak ez du esan nahi kontzeptu horri dagokion errealitate enpiriko-kulturala askoz lehenago ez zela. Beste aldetik, (eta horra hor beste nahasketa), jo dezagun, ingelesek esaten duten moduan, «eztabaidaren mesedetan», XIX. mendearen hasierako joera politiko nazionalista deritzenak izan zirela, nolarebait, nazioak eraiki zituztenak. Berriro diot: ez dut uste hori egia denik, baina demagun hala dela. Segur aski, memento hartako premia historiko bati erantzuten zion horrek eta, noski, nazio horiek behin eraiki ondoren, guztiz beste kontu bat da hori ona ala txarra izan zen jakiten saiatzea. Historiaren bigarren alderdia izango litzateke, zera, modu kulturean hitz eginez, Gizadiaren garapena halakoxea izan zen non, momentu jakin batetik aurrera esplizituki sortu zen entitate kultural berezi bat zeinari deitzen diogun nazio urlia edo nazio sandia. Hori, berez, sortze lan hori, (berriro diot: ez da nire postura), baina inork postura hori hartuko balu, horrek ez lioke batere justifikaziorik emango sortze horri balioa ukatzeko.

Adibidez, momentu jakin batean, XVII. mendean, zerbait esatearren, izan zen norbait musikagintzan kontrapuntua asmatu zuena. Asmatu bazuen asmatu zuen, eta hor dago, eta asmatu izanak ez du esan nahi giza kulturarentzat ekarpen garrantzitsua izan ez denik, eta sustatzen jarraitu behar ez denik sortu zen memento beretik. Ildo beretik, lehenagoko zimendu zaharretan oinarrituta sortu edo eraiki diren nazioekin gauza bera egin liteke, horiei forma esplizitua emanez. Ideologo nazionalistek XIX. mendean egin zutena hori izan bazen, hortik ez da ondorioztatzen alabaina hori egitea berez gauza txarra izan denik. Baliteke izatea gizarte-

ren askotarikotze eta konplejifikatze proiektu baten aldeko ekarpen handi bat, berez positiboa. Antinazionalistak esango digu sortze hori zerbait kaltegarri izan zela, gerra eta sufrikario handiak ekarri zituelako. Nik esango nuke hain zuzen baieztapen historiko hori dela berraztertu behar dena, askotan egiten den baieztapena baita, baina berraztertu egin behar da. Austrohungariar inperioko elite alemanen hegemonia politiko, sozial eta ekonomikoaren aurka XIX. mendetik aurrera altxatu ziren austrohungariar inperioko nazio minoritario guztietako patriotek, esate baterako, uste dut nik, edozein ikuspuntu moraletik begiratzen dela ere, esku-bide osoa zutela egin zutena egiteko eta, hain zuzen, nazio kontzeptuak eta programa nazionalista batek lagundu egin ziela injustiziaz eta umiliazioz beteriko, duintasunik gabeko egoera hura nola artikulatu azaltzen, eta, hala, egoerari programa nazionalista horrekin erantzun zioten. Jakina, garesti atera zen kontua odol, izerdi eta malko asko isuri baitzen; baina gertatu zenaren erantzukizuna ez zaie egotzi behar hungariar, txekiar edo nonahikoak ziren patriotei, austrohungariar inperioko elite germaniarrei baizik. Eta gauza bera gertatzen da orain arte guztian izan diren gainerako mugimendu nazionalistetan, nazionalismoari «nik» ematen diodan esanahian, horrek, berriro diot, ez baitu zerikusirik jarrera hegemonikoarekin, hori da-eta betidanik indarrean dagoena. Horrekin, esan gabe doa, ez dator inor bat.

Eliteez hitz egin duzu, eliteek duten betekizunaz. Zure testuan ere esaten duzu: eliteek sustatutako fenomeno izateaz akusatzeko da nazionalismoa, alegia eliteek, beren interesak defendatzeko, masen sentimendu nazionala xaxatzen dute. Hala ere, ez dirudi kosmopolitismoa, nolabait esateko, ideologia edo fenomeno benetan herrikoia denik. Batzuk nazionalismoari aurrez aurre ipintzen saiatzen diren programa kosmopolitari edo ideologia kosmopolitari zer irizten diozu?

Zure galderaren lehendabiziko zatiari dagokionez, egia, nire iritziz, nazioak edo nazionalismoa elite gaizto batzuen

ahaleginagatik sortzen direla defendatzen duen tesi hori kontu itxuragabea da, fantastikoa eta, azken batean, historiaren garapenaren edotariko ulertze minimoki objektiborekin zerikusirik ez duena. Jendea ez da hain ergela hiruzpalau kapitalista aberats okituk manipulatzeko, eta, gainera, gehienetan ez ohi dira kapitalista horiek emozio nazionaletik oso sentibera izaten, dirua ez baitzaio ezein emozio nazionali lotzen; aitzitik, jendeak bere kultura identitate adierazteko beharra sentitzen du, eta horixe da dena.

Elite manipulatzaileen teoria hori zeharo oinarri gabea dela iruditzen zait eta nonahi eman diren etsenpluen kontra: baldin Ekialdeko Timorreko abertzaleek, orain dela urte gutxi, indonesiarren nagusitasunetik jaregiteko bizia arriskatu bazuten, ez zen izan elite gaiztoren bat atzetik xaxaka ari zitzaielako; han ez zen inongo eliterik, denak goseak hiltzen ari baitziren. Eliteei dagokienez hori.

Kosmopolitismoaren tesiari dagokionez, jakina, norberak bere burua kosmopolitatzat jotzea da politikoki zuzena akademikoen munduan. Hasieran esan dizudan bezala, erresuma askotako unibertsitate askotan izan naiz, dozena erdi bat erresuma aski desberdinetan, eta nik horietan beti egin dut topo beren burua kosmopolitatzat eta munduko herritartzat zuten lagun askorekin. Erresuma horietako bakoitzean, lagun kosmopolita horiek, ordea, oso desberdinak ziren beren jarra guztietan, bizimoduan, izaeran, interesetan, emozio adierazpenetan, etab. Batzuk eta besteak oso desberdinak ziren. Eta, Biltzar batean elkartzeko zirenean, begien bistakoa zen, goi profesionaltasun mailan ere, kultura maila eta zientzia heziketa onekoak guztiak ere, nor zen mexikar intelektuala, nor zen gringo intelektuala, nor zen alemaniar intelektuala, nor zen italiar intelektuala, etab. Beraz, nik neuk, neure erromesaldi eta harat-honat guztietan, nahiko gorabeheratsuak betiere, ez dut orain artekoan inon inoiz kosmopolita batekin topo egin. Ene irudiko, hori bai, hori zinez kontzeptu fikziozkoa da ezein errealitateari lotzen ez zaiona. Agian kosmopolitismo terminoarekin ondoko ideia hau adierazi nahi da, ale-

gia, *a priori*, beste nonahiko kulturetatik datozen pertsonenganako begikotasuna erakutsi behar da edo, gutxieneko kontuan, elkar ulertzea sustatu behar da. Hutsalkeria baino ez da hori: ezin dakiok horri kosmopolitismo deitu.

Nazionalista jatorra, nik proposatzen dudanaren arabera, norbere identitate nazionaletik besteren identitate nazionalenganako begikotasun handia senti dezakeen norbait da; horrek, jakina, ez ditu desberdintasun nazionalak ezabatzen. Adibidez, nik, gizon honek, beste sexuko pertsona batenganako begikotasun handia sentitzeak ez ditu bi sexuen arteko diferentziak ezabatzen. Hortaz, kosmopolitismoa, nik dakidanez, kontzeptu osoki hutsala da eta, gehienetan, horrek ez du zirkulu jakin batzuen joera hegemonista-kulturala baino ezkututzen, izan daitezen intelektualak edo, batez ere, zer esanik ere ez dago, ekonomikoak. Komeni zaie batzuei beren burua kosmopolitatzat edukitzea eta jotzea horrela negozio onak egiteko alboko erresumetan, baina hori beste kontu bat da eta nolana ere ez da gisa orain horretaz hitz egitea.

Etnien eta nazioen arteko harremanari buruz

Mintza gaitzen etnien eta nazioen arteko erlazioaz. Zure iritziz, nazio oro da etnia baina etnia oro ez da nazio. Era berean, nazioak etnietatik bereizten dituen da haien programa politikoa. Etniak kultura terminotan definitutako entitateak eta nazioak politika terminotan definitutakoak direla esan nahi al du horrek?

Baiezko erantzuna du zure galdera horrek. Nire iritziz, giza soziedadeak estudiantzerakoan kontuan eduki behar genukeen kontzeptu etnologiko oinarritzkoena etniari dihoakiona litzateke. Gizakien arteko kultur desberdintasunen analisia egiteko orduan oso kontuan hartu beharreko kontzeptua litzateke. Hori da kontzepturik funtsezkoena, etniari dihoakiona alegia. Nazioa kontzeptu eratorria da, hau da: ni neu analizatzeko gauza ez naizen arrazoi batzuegatik, inoiz edo behin prozesu batzuk ematen dira non etnia bat nazio bihurtzen den.

Hor nonbait bada ikerketa bat, *Ethnolinguistics* deitzen den aldizkari batean, Unescok eta unibertsitate amerikarren batek elkarrekin argitaratua (aldizkari interesgarria da eta, besteak beste, urtekari bat argitaratzen du), non gaur egun munduan zenbat etnia diren zehazten saiatu diren. Uste dudanez, sei mila etnia desberdin nonbait hor dira, identifikatzeko erabili diren irizpide desberdinen arabera. Gutxi gorabeherako kopurua da. Dena dela, hori dateke, gutxi gorabehera, gaur egun Lur planetan dagoen etnia kopurua. Bistan denez, askoz nazio gutxiago dago. Egin diren antzeko beste ikerketa batzuen arabera, esan genezake, agian, gaur egun planetan 600 nazio badirela. Beraz, etnien %10ek luke, gutxi gorabehera, nazio estatutua. Zein da bien arteko aldea? Bada, zuk zeuk zenioenez, hain zuzen, etnia nozioa, edo etnia nozioari dagokion errealitatea, errealitate funtsean kulturala da, neurri handian hizkuntzarekin zerikusia duena, baina ez hizkuntzarekin bakarrik, eta beste gabe ez du zertan programa politiko bihurtu. Etnia asko dira dauden daudenean lasai bizi direnak, eta ez dute inongo garapen programa politikorik eduki nahi. Baina, hainbat zirkunstantziak (analizatu egin behar lirateke horiek) eraginda, etnia horietako batzuek programa politiko bat garatzen dute. Aberkide multzo handi samarra bizirik irautearen edo pizkundearen edo nahi duzuen modukoaren aldeko programa politikoari atxikitzen zaio; oroz gainetik, beren garapenaren defentsa egin nahi dute. Orduantxe bihurtzen dira etnia horiek nazio. Berriro diot, ez dira gehienak, hurrik eman ere, gutxienak baizik. Diferentzia, zehazki, honetan datza: nazioak badu eite politikoa, etnia, aldiz, izate soilik kulturala da.

Dena dela, lehenago esan duzun bezala, agi danean hegemonismoak duen indarrarekin edo agertzen duen sasoiarekin, badirudi etniek etnia gisa bizirik irauteko, kontzientzia politikoa hartu beste irtenbiderik ez dutela. Horren haritik, nazio bihurtu behar harko lukete edo, bestela, parke tematiko-folkloriko moduko bi-

lakatu edo, antzeko zerbait, horrela, nola edo hala, nazioen hegemonia arriskuan jarri gabe haien mendean bizitzen jarraitzeko. Hori ikusita, uste al duzu gaur egun ditugun Estatu hegemonikoen barruan etniek bizirik iraun dezaketela, ala, uste duzu, nahitaez, nazio bihurtuko direla, programa politiko bat hartuz, gutxi-asko erradikala?

Bai, hori mementoan arazo politiko handia da munduan. Edozein kontinentetan gertatzen da fenomeno hori eta, hain zuzen, kultura gehiago garatzeagatik, alfabetatzeagatik, norberaren ondare historikoaz jabetzeagatik, etab., etniek, lehenago Gizadiaren gehiengo isilekoak zirenek, eta lau etnologoz aparte, ba ote ziren ere inork ez zekienek, horra non koordinatu berri horietan beren identitatearen kontzientzia hartzen duten. Etnia horiek, batez ere, beren garapen kulturealean eta, frankotan, sozialean jasan duten injustizia-egoez kontzientzia hartzen dute. Eta hala, beren identitatea babesteko programa politiko bat garatzen hasten dira. Nik ez nuke esango fenomeno hori ezin geldituzkoa denik edota erabat zabalduko denik bizirik dirauten etnia guztietan: batzuk guztiz zapalduta daude, edo oso minoritarioak dira, eta ez dute inongo aukerarik, eta amestu ere ez dute egiten ezer antzekorik. Bestalde, zenbait Estatu, esan dezagun, zibilizatuk, etnien eskabideak beretzea lortu zuten esparru instituzional egokian, horrela etnia horiek beren identitatea begiratzeko gauza izan daitezen programa nazionalista gogorra garatu beharrik izan gabe. Adibide txiki bakar bat ekarriko dut harira, oso ongi ezagutzen dudana, Alemanian baitut neure bizilekua. Nazio gisa, printzipioz, oso homogeneoa den Alemanian, bada etnia txiki bat, ekialdean, alemanez *Sorben* esaten zaiona, *sorbos* gaztelaniaz, eta gutxi gorabehera berrogeita hamar mila dira eta ez dira alemanak; etnia jatorriz eslaviar mendebaldekoa da, eta hizkuntza, ohitura, jateko era eta abar berekiak dituzte, eta, halere, etnia hori ezin hobeki integratua sentitzen da alemaniar Estatuan, badauki-eta alemaniar Estatua ahaleginean saiatzen dela haien

identitatea begiratzeko, zaintzeko. Beraz, Estatu batzuetan, zinez, etnia minoritarioak oso ongi babestuak egon daitezke. Halakoetan ez dago programa nazionalista baten beharrik.

Zoritxarrez, hori guztia, aitzitik, salbuespena da eta ez erregela, eta Estatu multinazional gehienak ez dira portatzen modu onean etnia minoritarioekin eta, beste gabe, Estatu hegemoniko bilakatzen dira. Estatu hegemoniko non etnia batek, maioritarioak, Estatuaren bizkarrezurra osatzen duenak, zapaltzen dituen eginahalaz, odoltsuki batzuetan, odolgabe beste batzuetan, etnia minoritarioak. Nolanahi den, etnia minoritarioen iraupena eta garapena galarazten ditu eginahal guztian. Eta hala gertatzen denean, ohikoa da, kontzientzia maila gehitu ahala, etnia horiek programa nazionalista bat gauzatzea. Berritot, ez dela, hala eta guztiz ere, prozesu bat ezin itzurizkoa, eta ez naiz esaten ari ere hori izango dela gerora Gizadiaren etorkizuna. Diot, gauza agerikoa da eta, joera hori gero eta indartsuagoa dela eta egunero egunkariak zabaltzean horretaz ohartzen garela.

Nazionalismoaren etika. Pluraltasunaren berezko balioa

Pasa gaituzen zure Manifestuaren bigarren zatira, non nazionalismoa moralki justifikatzen saiatzen zaren. Izakiaren Pluraltasunaren Berezko Balioaren (IPBB) printzipioa, zuk esaten duzun moduan, nire iritziz, printzipio etikoki begien bistakoa bada ere, badirudi beharrezkoa dela hori nola edo hala akotatzea, ezin baita gauza txar gehiagoren existentzia zerbait intrintsekoki on bailitzan eduki. Har dezagun, adibidetzat, zenbait minbizi edo gaixotasun mota. Uste al duzu beharrezkoa dela printzipio hori akotatzea edo fintzea?

Jakina, egia da, zati hori gaingiroki ukitu nuen nire saiakeran, ez baitzen hura pluraltasunaz jarrera metafisiko-ontologiko orokor bat defendatzeko leku egokia. Beste leku batzuetan egina dut hori eta gainera, benetan, arazo oso zaba-

la da, eta badakit, duda izpirik gabe jakin ere, ez diodala arazo horri erantzun gogobetekorik eman. Nire saiakeran, *Manifestu nazionalista*-n, pluraltasun ontologikoaz egin nituen aipamen laburrak, beste gabe, aipamen hutsak ziren, alegia iradokizunak, munduan, maila orotan, askotarikota-sun ontologikoa sustatzearen alde zuzenduriko joera izan dezagun, izan ere mundu monotono betiberdina betiere mundu pintarratua baino aspergarriagoa da. Eta testuinguru horretantxe aldarrikatu nuen hain zuzen ere Izakiaren Pluraltasunaren Balio Intrintsekoaren printzipioa. Printzipio hori findu egin behar dela, akotatu egin behar dela, aurrez horri buruzko hainbat zuhurtasunezko neurri hartu behar dela? Bai, noski, HIESaren birusa existitzea ona dela nahitaez onarraraziko digun neurriko pluraltasun ontologikorik ez dugu nahi. Horri emango niokkeen erantzuna hau xe da: zer esan nahi da, esaten denean ez ditugula nahi, entitate batzuk edota mikroorganismo kaltegarri batzuk edo, adibidez, gaixotasunak, edota pluraltasun ontologiko printzipioa bera halako kasuetan indarrrik gabe utzi behar litzatekeela diogunean? Horrek esan nahi du, guk uste dugula, hala uste izateko arrazoi gogobetekorik ez badugu ere, entitate horiek izakiaren pluraltasuna arriskuan ipin dezaketela. Hau da: HIESaren birusak egiaz aurrera egiten segitzen badu eta mundu guztiko pertsona guztiak infektatzen baditu, Gizadiarenak berehala egingo du eta, beraz, munduan izaki mota jakin bat desagertu da. Hots, esan behar dugu, pluraltasun ontologiko printzipioa pluraltasun ontologiko printzipioa bera arriskuan ipintzen ez duten entitate guztiei aplikatzen zaiela. Hor, bai, hor muga bat ipini behar da, ez da alabaina printzipioari berari jartzen zaion muga, printzipioaren aplikazio-eremuaren esplizitazioa baizik. Printzipioa aplikatzen zaie, berriro diot, printzipioa bera koloka jartzen ez duten entitateei soil-soilik.

Beste aldetik, printzipioari berari buruz ari garela, badirudi nazionalismoaren oinarri morala printzipio bakar batera murrizten

saiatzea nahiko arazotsua dela. Burutapen hori teoria asko samarretan ageri bada ere, agian gogoeta egin beharko da —ez dakit zuk aintzat hartuko duzun—, ea ez ote den hobe izango nazionalismoa hainbat printzipio morali atxiki dakion, hainbat printzipio moral kontuan hartu eta horien arabera eraendu dadin alegia. Nazionalismoaren oinarri moralak printzipio bakar batean funtsatzen ahalegindu ordez, demagun edo kontsidera dezagun hainbat printzipiok sistema moduko bat osatzen dutela. Zer irizten diozu horri?

Bai, jakina. Erabat ados nago. Berriro esan nahi dut pluraltasun ontologiko printzipioari buruzko nire aipamena aski laburra izan zela Manifestuan eta askoz gehiago garatu behar litzatekeela eta, zuk diozun bezala, konbinatu, ebentualki, beste printzipio batzuekin, izan ere, gauza agerikoa da printzipio hori oso orokorra eta eskematikoa dela, eta hartatik, beste gabe, ez dela nazionalismoaren ontasuna edo egokitasuna ondorioztatzen. Esango nuke baldintza beharrezkoa dela nazionalismoaren ontasuna ulertzeko, baina, jakina, ez nahikoa. Beste elementu batzuk gehitu behar lirateke, eremu hertsiki kulturalako elementuak. Esaterako, pluraltasun ontologiko printzipioa bere baitan ekologismoa aintzat hartzen duen printzipioa ere bada, landare eta abereen pluraltasunaren ontasunaren printzipiorik espezifikoe-na baita ekologismoa; eta horretaz, gaurko egunean, gero eta jende gehiago dago konbentzituruta. Nik uste dut, analogikoki, printzipio hori kultura pluraltasunari ere aplikatu behar litzaikeela. Eta hori, are gehiago espezifika daiteke delako pluraltasun nazionalaz ari garenean. Baina espezifikazio urrats horietan guztietan elementu berriak sartu behar lirateke; horretan bat nator. Eta arraioak ez badu nahiago nuke, baten batek, nazionalismoaren justifikazio etikoa erakusten laguntzen duten elementu horiek guztiak esplizitatu-ko lituzkeen teoria biribilago eta artikulatuago bat garatuko balu!

Internazionalismoa vs hegemonismoa

Lehenago esan duzu zuk defendatzen duzun nazionalismo eredu nazionalismo internazionalista dela. Ba al da, ildo horretan, eredu bat, nazionalismo ideal bat, eta zein dira horren ezaugarriak?

Bai, neure saiakeran garbi utzi nuenez, nazionalismoa, nik ulertzen dudan moduan, ezin da internazionalista baino izan. Internazionalismoak, kosmopolitismo delako hori ez bezala, zeina, nire iritziz, entelekia soil den baina ideologiatzat har edo eduki genezakeena, internazionalismoak bate-re zerikusirik ez du kosmopolitismoarekin. Internazionalismoa da, espresuki, jarrera bat egoera berean nazio guztiak onarrarazten dizkiguna, nazio diren guztienganako elkar ulertze bat, planeta honetako bizilagun guztientzat bizia bizigarriago gerta dadin. Hortik ez da, haatik, inola segitzen nazioen arteko desberdintasunek zutik segitzen ez dutenik; inferentzia hori egitea kosmopolita omen direlakoan *non sequitur* da. Beraz, berriro zure galderari atxikiz, nazionalista benetakoa da, hain zuzen, nazionalista bat hegemonista ez dena, bere nazioak beste nazio batzuk zapaltzeko edo ezeztatzeko eskubiderik ez duela badakiena, beste nazio askoren existentzia ezin hobeki, are interesarekin, ezagutuko duena. Zenbat eta gehiago izan hobe, nolabait esan. Gizabanakoen mailan, modu berean, beste gizabanako gehiago izateak asko liluratzen nau, hots, ez nadila munduan bakarra izan eta, gainera, ni naizenaz oso bestelakoak izan daitezela, etab. Beste horrenbeste gertatzen dela, uste dut, nazioekin. Halatan, hain zuzen, nazionalismo jator bat, funtsean, ez da soilik norberaren nazioak bizirik irauteko egiten den defentsa-programa bat, baizik, aldi berean, esan dezagun modu kantiarrean, nahikari hori arau unibertsal bihurtzeko eta orokortzeko eta gaur egunean munduan gutxi edo asko galtzeko arriskuan dauden nazio guztiak ahaleginean prezerbatzeko egiten den programa bat. Horri gogoeta politikoa gehitu behar zaio: uste dut nik gaur egunean mehatxa-

tuta dauden nazioak, bizirik irauteko, bakarrean borroka egiten saia daitezkeela eta, horrek, batzuetan ondorio onak ditu; dena dela, uste izateko da, luzarora, eraginkorrago gertatuko dela nazio hegemonikoen aurrean egoera okerragoan dauden nazio guztien fronte komun moduko bat egitea, horien eskubideak zein diren argi uzteko, izan ere, esaera zaharrak dioenez, batasunak indarra dakar. Beraz, nazionalismo internazionalistaren alde ez ezik —zilegi bekit parafrasi pseudo marxista ezaguna erabiltzea—, internazional nazionalista bidezko irtenbide baten alde dagit.

**Nazionalismo internazionalista gisa definitu duzunaren antiere-
du bailitzan planteatzen duzu hegemonismoa. Hegemonismoa
nazionalismoaren forma bat dela uste duzu ala fenomeno erro-
tik bestelakoak dira?**

Bai, hegemonismoa, hain zuzen, nazionalismoaren guztiz kontrakoa da. Bada hor nonbait hegemonismoari nazionalismo esaten dionik. Banago terminologia nahaste hori ez dela terminologia nahaste soil, horri darion ondorioa oso ondorio galgarria baita. Hegemonismoa nazionalismoarekin identifikatzeak inplikatu luke, adibide bat jartzearen, Gandhiren programa politikoak Adolf Hitlerrenak adinakoxe justifikazioa zuela. Zentzugabekeria hori dela eta, berehala konturatuko gara Gandhiren eta Hitlerren artean diferentzia funtsezkorik baldin bada, hori dela, hain zuzen, nazionalista baten eta hegemonista baten artean dagoen diferentzia. Nire ustez, ezin da egon bi programa politiko elkarrengandik biok baino urrunduago dagoenik eta elkarren kontrakoagoa denik; maila indibidualean jarrera demokratikoaren eta jarrera totalitarioaren artean ematen den besteko oposizioa da. Hortaz, ezin dira, nik uste, kontzeptualki eta are gutxiago errealitate enpirikoan, bi joera edo korronteak zaku berean sartu.

**Lehenago Alemaniako kasua ekarri duzu harira. W. Connor-ek etnonazionalismoaren eta nazionalismoaren, nazionalismoaren eta patriotismoaren —Estatu nazionalismo gisa ulertuz azkene-
ko hori— artean egiten duen bereizte kontzeptuala kontuan**

izanda, uste al duzu abertzaletasun hori ezinbestean hegemoni-koa dela ala, soilik eta lañoki, egungo egoera historikoa da Estatu patriotismoa edo nazionalismoa funtsean hegemonista izatera daramana?

Bai, uste dut zerbait kontingente den dela. Tamalez egia hutsa da oraingo Estatu askok patriotismoa hegemonismo bailitzan ulertzen dutela (etxean minoria nazionalak dituzte-nean), baina ez luke horrela izan behar. Hor, berriro, bereizketa bat egin behar da: badira Estatu nazional batzuk, ez dira asko baina badira, Japonia esaterako, edo, lehen nioenez, ia ehuneko ehun halaxe gertatzen da Alemanian, etniaren aldetik homogeenak direnak eta, beraz, ez dute arazorik beren hiritar horietatik zati bat bestelako nazio batekoak izan daitezten. Hala denean Estatu-nazionalismoa eta patriotismoa erabat bat dira. Horrelakoetan fenomeno biak berdindinak dira, hau da, beste gabe, hiritar gehienak ados daude Estatu horrek ordu arte bezala izaten segi dezan eta hark ordezkia ditzan. Baina, jakina, halakorik gutxitan da. Estatu multinazionalak dirateke, nire ustez segurik gehienak, Nazio Batuen erakundean dauden gaurko Estatuetatik bi heren baino gehiago. Ez dut estatistikarik egin, baina pentsatzen dut Estatu gehienak multinazionalak direla. Horien artean, Estatu multinazional oso gutxik dituzte behar bezain erakunde demokratikoak eta indartsuak bertan nazio maioritarioa eta nazio minoritarioak Estatu horrekin identifikatuta sentitu ahal izateko. Hala bada, orduan hitz egin dezakegu, hain zuzen, patriotismo orokortu batez. Jende hori guztia patriota da, badaki-eta Estatuak neurri berean babesten dituela bere erkidego nazional guztiak, guztiak berdindin.

Adibidez, hor dugu Suitza: lau nazio desberdin dira, baina guztiak dira suitzar patriota, badakite-eta batasun helvetiarrak laurak neurri berean ordezkatzten dituela eta, batzuk oso minoritarioak izan arren, esate baterako erretorromaniar komunitatea, eta beste batzuk maioritarioak, esate baterako batasun germaniar-suitzarra, ez duela inork besteeki-

ko egoera okerragoan dagoela sumatzen. Horiek horrela, suitzar guztiak izan daitezke eta dira patriota, eta hala dadin da zuzena. Baina, tamalez, edozein Estatu multinazionalentzat eredu beharko lukeena, zoritxarrez, salbuespen da. Estatu multinazional gehienak ez dira demokratiko zera horretan, hegemonista dira. Gauzak hala direnean, nazio minoritarioentzat hutsaren hurrengo da patriotismoa. Zer arraio identifikatuko dira edo gogoberotuko Estatu batekin, Estatu horrek ez dituela ongi ordezkatzeko eta soilik nazio maioritarioa ordezkatzeko duela ikusten badute?

Suitzatik Espainiara jauzi batez

Jo dezagun Suitzatik Espainiara. Hein batean, Espainiako egoera politikoaz zeure ikuskerara ematera behartuta ikusi duzu zeure burua. Hango errealitatea ezagutzen duzunez gero, zein uste duzu dela espainiar arazoari, edo, bestela esan, espainiar Estatu-ko arazoari bilatu behar zaion irtenbidea?

Galdera horri zuhurtzia handiz erantzun behar diot; izan ere, nire kritikarietako bati emandako erantzun batean esaten nuen bezala, hogeita hamar urte baino gehiago dira ez naizela espainiar Estatuan bizi eta lehenago han bizi izan nintzenez, frankismoaren garaian izan zen eta, hortaz, ez dut lehen eskuko informaziorik hango eguneroko errealitate politikoaz, ez erakundeez. Baina, tira, pixka bat kanpotik begiratuta eta espainiar Estatuan egiten ditudan egonaldi motx batzuei esker, iruditzen zait, alde batetik, begien bistakoa dela, espainiar Estatu, betidanik, Estatu multinazionala izan dela. Ez bakarrik XIX. mendearen azken aldera, katalan eta euskaldun *txoro* batzuei nazio katalanaz edo euskal nazioaz hitz egin behar zutela buruak eman zielako, lehen-lehenagotik ere izan bazirelako baizik; Errege Katolikoen garaian Estatu hori moldatuz geroztik badira beste nazio batzuk espainiar Estatuan. Beraz, espainiar Estatu beti izan da multinazionala, egiaz *de facto*. Izan da periodorik hori basa-

tiki, modu osoki kriminalean ukatu dena; periodorik ankerrena oraintsukoa izan da, Franco buruxkila zitalak agindu zuen periodoa alegia. Baina, halere, beste periodo batzuetan, halako kontzientzia bat izan da, esate baterako, Espainiako Bigarren Errepublikan. Gaur egunean, espero dut, errealitate horren kontzientzia gero eta handiagoa izango dela, ondotoxo badakit ere solas politikoa, espainiar Estatuko alderdi garantzitsu batena behintzat, espainiar Estatu multinazionala delako tesiaren aurkakoa dela, zeinak nahiko lukeen, berriro, espainiar nazio bat bakarraz hitz egin substantzia bertierekoa eta ezin zatituzkoa bailitzan. Beste indar politiko batzuk, agian, errealistagoak, arazoak konturatzen dirateke, eta pentsatu nahi dut badagoela joera bat espainiar Estatuaren multinazionaltasuna pixkaka-pixkaka onartuz joateko. Agian egunen batean, zuk eta nik agian ezagutuko ez dugun egunen batean, baina, dena dela, gauden baikor, espainiar Estatuak ezagutuko du bere burua *de facto* den bezalako, hots, onartuko du Estatu multinazionala dela eta, beraz, osatzen duten nazio guztiak maila berean babestu behar dituela.

Buruenik, Manifestuan zeure burua nazionalistatzat duzu. Baina, zure biografia ezagututa, zaila da zein naziotakoa zaren jakitea. Akusazio *ad hominem* batzuen kontrako antidotoa da segurik, baina, egia esango dizut, zure irakurleen artean hala-holako misterioa sortzen du. Sekretua jakinarazi nahi al diguzu ala bere horretan isilik segitu nahi duzu?

Ez, ez dut batere arazorik misterioa agerrarazteko. Hain zuzen nazionalista internazionalista gisa definitu dut neure burua, uste baitut batbedera izan daitekeela pixka bat bederen, esan dezagun, arriskuan dauden nazio guztietakoa. Jakina da norberak hobekienik ezagutzen dituen nazioak begikoago izango dituela, eta beste batzuez, haietaz berri zehatzik ez badu, ez duela gauza handirik esango. Baina, alajaina, *a priori*, ni nazio orotako nazionalista naiz, batez ere Estaturik gabeko nazio orotakoa, eta ezein Estaturik gabe sentitzen ez den nazio orotakoa. Horren haritik nazionalista

naiz, gutxienez, 400 naziotakoa. Dena dela, erdi txantxa horiek bazterrean utzita, nazionalista baldin banaiz pixka bat neure esperientziaren bilakaeragatik naiz, alde batetik jatorriz, hobeki esan, etniaz, hein batean katalana naizenez gero, hein batean frantziarra, eta horrekin esanda dago badudala lehen eskuko ezaguerarik Estatu gabeko nazio bati dagokion kasuaz. Bestalde, Mexikon egin nuen egonaldi luzeak, erresuma argi eta garbi multinazionala, are ezagueradunago egin ninduen nazioen artean diren desberdintasunez eta horrek sortzen dituen arazoez. Eta, azkenik, pixka bat, erresuma diferente askotan bizi izanak, oso mentalitate diferentetuntan, aniztasun horren balioaren ezagueradun egin nau.

Estatu Batuetan egin nuen egonaldian erabat-erabat izularritu ninduen zera izan zen, hain zuzen, han, Estatu Batuetako delako kulturazintasuna, ez dela halakoa. Erresuma hori, gehienik, naziobakarra da, bertako hiritarrak gutxi edo asko kolore zuriko, edo beltzarango, edo beltzeko, edo horiko, edo nahi den bezalako badira ere. Hala eta guztiz ere, gehien-gehienak —batez ere amerikar indiarrek— integratu gabeko talde txikiak dituen nazio bateko kideak dira; ordea, funtsean, uniformetasun txundigarriarekin, nazio bakarra da. Eta hori izan zen esperientzia bat behin ere begitandu ez zitzaidana hain lazarria izango zela: hizkuntza, kultura, gastronomia, mentalitate, psikologia... homogeneizatze hori ikusi behar nuenik ere! Beste aldetik, ordea, Munnichen egin ditudan 15 urteko esperientzia dut, benetan zoragarria: nagoen lekutik pare bat orduan beste nazio batean, Txekiar Errepublikan zaude, pare bat orduan beste nazio batean, Italian, pare bat orduan beste nazio batean, Frantzia, eta, gainera, esan gabe doa, bavariar nazioan bertan. Eta hori guztia hain aberasgarria zait, gozamen bihurtu baita. Aurreiritzirik gabeko edozein pertsonak konturatu beharko luke begien bistan duen aberastasunaren handiaz. Azken batean, arrazoi horrexegatik naiz nazionalista.¶